

CITATI I UPUĆIVANJA NA MATEJEVO EVANĐELJE U BENEDIKTINSKOM PRAVILU U ODNOSU NA LIK MONAHA

Arkadiusz Krasicki

UDK: 005.953.2:27.789.2-428|27-232
27-247.2:27-247.4
231Sv. Benedikt|2-145.3(4-15Zapadna Europa)
Sv. Benedikt 655.418.3:Pravila
27-312.7:27-312.5-056.153
Pravilo+2-23
27-31(042.5)27-247:27-247.4
1-788-051-055.1+27-423.6
616.89-008.438:617.751.98
27-232+003.292

Teološko-katehetski odjel
Sveučilišta u Zadru
akrasicki@unizd.hr

<https://doi.org/10.34075/cs.58.1s.11>
Pregledni rad
Rad zaprimljen 5/2022

Sažetak

Članak donosi istraživanje benediktinskoga Pravila pod vidom svetopisamskih tekstova. Matejevo evanđelje sačinjava okosnicu Pravila. Najviše tekstova pojavljuje se iz 5 - 7 poglavlja. Ova su poglavlja poznata kao Isusov "Govor na gori" ili "Magna charta" Novoga Zavjeta. Tekstovi iz spomenutih poglavlja određuju status Isusovih učenika u Zajednici. Pravilo sačinjava i određenu sintezu biblijske antropologije potkrepljujući svoja načela evanđeoskim direktnim i indirektnim navodima. To je dokaz želji Utemeljitelja da se monaški duhovni život zasniva isključivo na Isusovim riječima. Istraživanje Pravila pod vidom evanđeoskih tekstova pokazalo se velikim doprinosom i benediktinskoj zajednici.

Ključne riječi: *Isus, Matejevo evanđelje, Pravilo, Benedikt, učenik*

UVOD

Kompilacija citata i upućivanja na Matejevo evanđelje u benediktinskom Pravilu na lik monaha potiče na govor o njima. Zapravo citati kao i ostala upućivanja tvore uz ostala biblijska mjesta okosnicu cijeloga Pravila.

Isticanjem citata i upućivanja iz Matejeva evanđelja želja nam je, donekle, ukazati na lik monaha, odnosno učenika. Rad je podijeljen na četiri poglavlja u kojima se promatra povezanost Biblije i Pravila te se traži povezivanje Pravila na Evanđelje po Mateju.

Služit ćemo se analizom, usporedbom i sintezom biblijskih tekstova i Pravila kako bismo došli do odgovora na pitanje kakav je opis monaha u benediktinskom Pravilu prema povezanim tekstovima iz Matejeva evanđelja.

1. PRAVILO I BIBLIJA

Benediktinski je red najpoznatiji i najstariji u Crkvi. Utemeljen je u VI. stoljeću. Njegov je utemeljitelj sv. Benedikt. Utjecaj misli i načina djelovanja toga sveca utisnuo se na monaški i intelektualni život cijele Europe, zato je Sveti Otac Pavao VI. proglasio Benedikta zaštitnikom Zapadne Europe.¹ Sveti Benedikt, uzimajući u obzir veliku zainteresiranost biblijskim likovima, pružio je svojoj braći i Pravilo.

Teško je danas pripisati autorstvo Pravilu sv. Benedikta isključivo jednoj osobi. Ne postoje mnogi izvori o životu sv. Benedikta, niti on sam nije autor mnogih djela.² Temeljem mnogih istraživanja kroza stoljeća utvrđuje se da je veliki učitelj VI. stoljeća u značajnoj mjeri autor Pravila koje se ipak temelji na drugim razmišljanjima o monaškom životu. Ta činjenica dopušta nam povući paralelu s nastajanjem biblijskih spisa jer prvenstveno o njima želimo progovoriti. Pentateuh, čije se autorstvo pripisuje Mojsiju, nastajao je ipak određenim etapama kroza stoljeća. Sličan proces promatramo i u nastanku evanđelja koja su zaokružena kao posljednji sloj ingerencijom učenika. Na temelju hipoteza A. Genestout i A. de Vogüé smatra se da je Benedikt rabio već postojeće Pravilo Učitelja.³ Čini se potrebnim pogledati Pravilo kao izraz mudre kompilacije monaške tradicije koja se razvijala na Zapadu pod utjecajem ideala Istoka.

U tom kontekstu moramo sagledati i nastanak Pravila benediktinske obitelji koje koristi obilato biblijske tekstove. "Sveti Benedikt, kao i ostali monaški pisci 6. st. nije imao na umu stvoriti novo ili posve originalno djelo, nakana njegova Pravila bila je odrediti asketski nauk za monahe i običaje u samostanu u kojem živi i koje je osnovao."⁴

¹ Usp. Martina Poljanec - Tanja Kuštović, Pravilo sv. Benedikta i višepismenost i višejezičnost hrvatskoga u prošlosti: benediktinci i Pravilo sv. Benedikta iz 14. stoljeća, *Lahor*, 11 (2011.), 88-89.

² Usp. Slavko Slišković, Doprinos sv. Benedikta i njegova reda oblikovanju moderne Europe, *Croatia Christiana Periodica*, 65 (2010.), 161-162.

³ Usp. Tomasz M. Dąbek, Odniesienia do osoby i tekstów św. Pawła w Regule św. Benedykta, u: *Ruch Biblijny i liturgiczny*, 62 (2009.) 2, 119.

⁴ Čokovski monasi, *Pravilo sv. Benedikta*, Čokovac, 2012., 21.

1.1. Biblijski korijeni Pravila

Monasi su bili zagledani u biblijske likove, osobito u proroka Iliju i Ivana Krstitelja, jer su živjeli u osami. Kršćansko se monaštvo nadahnjuje prvenstveno novozavjetnim spisima. Monasi su se uvijek prepoznavali kao Kristovi učenici koji slušaju svojega Učitelja. Oni su Kristovi sljedbenici koji sve ostavljaju kako bi živjeli isključivo sa svojim Učiteljem slušajući njegove riječi i ostvarili ih u svom životu. Bivanje s Isusom pretpostavlja slušanje njegove riječi.⁵ Ta biblijska činjenica o slušanju i življenju riječi određuje pravac da je svaki monah zapravo i Isusov učenik. Na početku regule stoji zapovijed "Poslušaj" koja se referira na Božju zapovijed upućenu Izraelcima "Shema Ysrael" (Pnz 6,4-9; 11,13-21; Br 15,37-41). U cijelosti Pravilo je izgrađeno na citatima iz Svetoga Pisma.

Pravilo je napisano na latinskom, prema tome biblijski direktni i indirektni citati također su preuzeti iz latinskih prijevoda. Dopuštena je usporedba s Vulgatom ili pak ranijim prijevodima na latinski jezik. Ono što je neophodno istaknuti jest činjenica da su direktni i indirektni citati citirani napamet. Nisu bili usklađeni s dostupnim rukopisom. To je razlog mnogih ispravaka prema rimskoj verziji Psaltira.⁶

Benediktinska je duhovnost snažno biblijska i cijelo je Pravilo prožeto Biblijom. "U Pravilu ima više od 100 različitih svetopisamskih citata i više od 170 neizravnih citata ili povezivanja na Sveto pismo. Najčešće citira Psalme, Izreke, Siraha, a od novozavjetnih knjiga Matejevo evanđelje i Pavlove poslanice."⁷ Uza starozavjetne citate dominiraju novozavjetni citati.⁸ Među novozavjetnim tekstovima najviše se nalazi tekstova iz Matejeva evanđelja. Na 66 redaka iz Evanđelja, 39 pripada Mateju, a osim toga 46 mjesta u Pravilu ukazuje na aluzije prema Matejevom evanđelju.⁹ Stoga našu pažnju privlače tekstovi Matejeva evanđelja iz kojih želimo iščitati razlog citiranja u Pravilu.

⁵ Usp. *Isto*, 6.

⁶ Usp. Tomasz M. Dąbek, *Odniesienia do osoby i tekstów św. Pawła w Regule św. Benedykta*, 120.

⁷ Čokovski monasi, *Pravilo sv. Benedikta*, 23.

⁸ Autori pojedinih djela predstavljaju različita mjesta biblijskih citata. Njihova metoda klasifikacije je različita. Mogu se brojati dupla mjesta pojedinačno ili pak izostavljeno. Osim toga računanje zasebno ili cjelovito izvanrednih i direktnih citata. Naši su nas rezultati prebrojavanja doveli do slijedećih zaključaka: 276 izravnih citata: SZ- 121; NZ 155. U tome najviše novozavjetnih mjesta zauzima Matejevo evanđelje: 40 puta.

⁹ Usp. Tomasz M. Dąbek, *Odniesienia do osoby i tekstów św. Pawła w Regule św. Benedykta*, 124.

2. TEKSTOVI EVANĐELJA PO MATEJU U PRAVILU

Koliki je značaj za svetoga Benedikta imalo Matejevo evanđelje? Zašto je Matejevo evanđelje poslužilo kao okosnica u svakodnevnom životu monaha? To su samo neka od pitanje na koja ćemo pokušati dati odgovor. Predlažem kratki pregled značajki Matejeva evanđelja.

2.1. Značajki Evanđelja po Mateju

Evanđelje po Mateju pisano je za židovske kršćane. Glavna je svrha pokazati da se na Isusu iz Nazareta ispunjavaju obećanja o Mesiji.¹⁰ On osniva svoju Crkvu kao izraz mesijanskog kraljevanja koje ukazuje na Isusovo Abrahamovo i Davidovo podrijetlo. Matejevo evanđelje ističe teologiju eklezijalnosti koja prekoračuje Izraelski narod. Mesija uvodi u svoju Crkvu i nežidovske narode. On ima svoje učenike i apostole (Mt 5; 10,1-14). Upravo njima se obraća kroz prisposode i homilije. Oblikuje svoje učenike za mesijansko kraljevstvo u službi Crkve. Ističe se pet velikih govora: govor na gori 5-7, misionarski govor 10,5-42; prisposode 13,1-52, govor učenicima 18,1-35 i eshatološki govor 24,1-25-46.¹¹ Od tih govora najpoznatiji je govor na gori (5,1-7,29). Pet Matejevih govora može poprimiti i simboličko značenje. Mogu ukazivati na pet Mojsijevih knjiga. U tom smislu Isus bi bio novi Mojsije koji donosi novi Zakon, odnosno Novo Pravilo za svoju Crkvu. Matej prikazuje Isusa koji ne samo da naučava, nego i sam zauzima stavove o kojima govori. Novi Zakon je ispunjenje staroga. Matej ističe također izrazitu zauzetost za svoje učenike te važnost ljubavi među ljudima naspram starozavjetnih žrtava. Taj se novi i drugačiji odnos prema učenicima vidi u Božjem kraljevstvu, odnosno, nebeskom kraljevstvu koje Isus nudi i otvara.¹²

Ovo su samo glavne od značajki koje će nam pomoći u promišljanju nad tekstovima iz Matejeva evanđelja koji se nalaze u Pravilu.

2.2. Mjesta Matejeva evanđelja u Pravilu

PROSLOV: Ime Mateja evanđeliste ne spominje se u Pravilu. Međutim, već u Proslovu (rr. 35 i 46) postoji indirektni navod Mt 11,29 ("Uzmite jaram moj na sebe, učite se od mene jer sam krotka i ponizna srca i naći ćete spokoj dušama svojim.") koji govori o ispravnom oslušivanju srcem kao stav poniznosti svakog monaha,

¹⁰ Sveto Pismo Starog i Novog Zavjeta (preveo Ivan Ev. Šarić), Split, ⁵2010.

¹¹ Usp. Kazierz Romaniuk, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, Poznan-Kraków, 1999., 9-10.

¹² Usp. Božo Lujčić, *Kratki uvod u novozavjetnu poruku*, Zagreb, 2006., 16-20.

odnosno učenika koji je zagledan u Isusa.¹³ Slijedeće mjesto u Proslavu nalazi se u retku 14. Tu se nalazi aluzija na Mt 20,1 ("Kraljevstvo je nebesko kao kad domaćin rano ujutro izađe najmiti radnike u svoj vinograd"). Bog poziva pojedinca i bira ga iz mnoštva ljudi. Monah postaje Isusovim suradnikom u djelu spasenja.¹⁴ U recima Pravila 33 34 nalazi se doslovan citat Matejeva evanđelja 7,24-25 ("Stoga, tko god sluša ove moje riječi i izvršava ih, bit će kao mudar čovjek koji sagradi kuću na stijeni. Zapljušti kiša, navale bujice, duhnu vjetrovi i sruče se na tu kuću, ali ona ne pada. Jer - utemeljena je na stijeni"). U životu monaha mora se očitovati evanđelje iz kojega izvire mudrost. Mudrost prenosi Isus Krist. No ona nije isključivo intelektualna dimenzija, nego ukazuje kako treba živjeti u svakodnevi. Monaški život evanđelja nije vrsta gnoze niti ideologija, nego svakodnevno oslušivanje Božje riječi.¹⁵ Stoga redak 35 jest nastavkom prethodnih. Poziva se na Mt 7,28 ("Kad Isus završi te svoje besjede, mnoštvo osta zaneseno njegovim naukom"). Isus očekuje određenu reakciju od svojih učenika nakon govora koji izaziva oduševljenje. Tako se od monaha očekuje konkretna reakcija i evanđeoski način života.

U recima 46 i 49 korištena su dva teksta Matejeva evanđelja koja aludiraju na život u zajednici: ("Uistinu, jaram je moj sladak i breme moje lako", Mt 11,30; "O kako su uska vrata i tijesan put koji vodi u Život i malo ih je koji ga nalaze!", Mt 7,14). Ovdje je jasna aluzija na spomenute tekstove Matejeva evanđelja po kojima se kaže da monaška škola ne želi imati teške terete. Osim toga u zajedništvu izoštrava se put spasenja kojim treba ići u dinamici zajedničkoga duha strpljivosti i ustrajnosti.¹⁶

U drugom poglavlju "Kakav treba biti opat" nalazimo tri slijedeća mjesta: U retku 5 aluzija na kvasac Božje pravednosti ("I drugu im kaza prisposobu: 'Kraljevstvo je nebesko kao kad žena uze kvasac i zamijesi ga u tri mjere brašna dok sve ne uskisne.'" Mt 13,33. U retku 15 nalazi se kompilacija citata iz Psalma 50 uz Matejevo evanđelje 7,3 ("Što gledaš trun u oku brata svojega, a brvna u oku svome ne opažaš? "). Redak 35 donosi također izravni citat Mt 6,33 ("Tražite stoga najprije Kraljevstvo i pravednost njegovu, a sve će vam se ostalo dodati").

¹³ Usp. Georg Holzherr, *Uvod u kršćanski život, komentar Pravila sv. Benedikta*, Čokovac, 2018., 51. Bilješka 13.

¹⁴ Usp. *Isto*, 57.

¹⁵ Usp. Włodzimierz Zatorski, *Komentarz do reguły św. Benedykta*, Tyniec, 2018., 22.

¹⁶ Georg Holzherr, *Uvod u kršćanski život, komentar Pravila sv. Benedikta*, 65.

U trećem poglavlju "Sazivanje braće na savjetovanje" u retku 3 postoji aluzija na Mt 11,25 ("U ono vrijeme reče Isus: 'Slavim te, Oče, Gospodaru neba i zemlje, što si ovo sakrio od mudrih i umnih, a objavio malenima'").

Četvrto poglavlje "Pomagala za dobra djela" obiluje Matejevim sadržajem koji se nalazi na osam mjesta: retci 14-19 sadrže Mt 25,35 ("Jer ogladnjih i dadoste mi jesti; ožednjih i napojiste me; stranac bijah i primiste me"); Mt 25,36 ("Gol i zaogrnušte me; oboljeh i pohodiste me; u tamnici bijah i dođoste k meni"). Nisu to direktni citati nego evandeoski materijal koji je poslužio u formiranju Pravila. Nadalje, u retku 21 nailazimo na Mt 10,37 ("Tko ljubi oca ili majku više nego mene, nije mene dostojan. Tko ljubi sina ili kćer više nego mene, nije mene dostojan"). U retku 22 nalazi se aluzija na Mt 5,22 ("A ja vam kažem: Svaki koji se srdi na brata svoga bit će podvrgnut sudu. A tko bratu rekne 'Glupane!', bit će podvrgnut Vijeću. A tko reče: 'Luđače!', bit će podvrgnut ognju paklenomu"). U retku 27 indirektno spominje Mt 5,34 ("A ja vam kažem: Ne kunite se nikako! Ni nebom jer je prijestolje Božje"). Također u retku 33 smještena je aluzija prema Mt 5,10 ("Blago progonjenima zbog pravednosti: njihovo je kraljevstvo nebesko! "). U retku 61 nalazi se citat iz Mt 23,3 ("Činite dakle i obdržavajte sve što vam kažu, ali se nemojte ravnati po njihovim djelima jer govore, a ne čine"). Posljednja aluzija na Mt 5,44 nalazi se u retku 72 ("A ja vam kažem: Ljubite neprijatelje, molite za one koji vas progone").

U petom poglavlju "O poslušnosti" spominje samo jedan indirektni citat iz Mt 7,14 ("O kako su uska vrata i tijesan put koji vodi u Život i malo ih je koji ga nalaze").

U sedmom poglavlju "O poniznosti" nalaze se tri mjesta: u retku 20, Mt 6,10 ("Dođi kraljevstvo tvoje! Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji!"); u retku 36 dio citata iz Mt 10,22 ("Svi će vas zamrziti zbog imena moga. Ali tko ustraje do svršetka, bit će spašen"), te u retku 42 aluzija na Mt 5,39-41 ("A ja vam kažem: Ne opirite se Zlomu! Naprotiv, pljusne li te tko po desnom obrazu, okreni mu i drugi. Onomu tko bi se htio s tobom parničiti da bi se domogao tvoje donje haljine prepusti i gornju. Ako te tko prisili jednu milju, pođi s njim dvije").

U trinaestom poglavlju "Kako se Jutarnja obavlja u obične dane" nalazimo dva mjesta koja se sastoje od molitve *Gospodnje*: redci 13 i 14 prema Mt 6,12.13 ("I otpusti nam duge naše kako i mi otpustimo dužnicima svojim! I ne uvedi nas u napast, nego izbavi nas od Zloga! ").

U dvadesetom poglavlju "O smjernosti kod molitve" u retku 3, nalazi se indirektna povezanost s Mt 6,7 ("Kad molite, ne blebećite kao pogani. Misle da će s mnoštva riječi biti uslišani").

U dvadeset prvom poglavlju redak 5 "Samostanski dekani" nalazimo također indirektnu poveznicu s Mt 18,15-17 ("Pogriješi li tvoj brat, idi i pokaraj ga nasamo. Ako te poslušaa, stekao si brata. Ne poslušaa li te, uzmi sa sobom još jednoga ili dvojicu, neka na iskazu dvojice ili trojice svjedoka počiva svaka tvrdnja. Ako ni njih ne poslušaa, reci Crkvi. Ako pak ni Crkve ne poslušaa, neka ti bude kao poganin i carinik"). Iste retke nalazimo i u dvadeset trećem poglavlju redak 2.

U dvadeset sedmom poglavlju "Kako se opat mora skrbiti za izopćene" u retku 1 nalazi se direktan navod prema Mt 9,12 ("Ne treba zdravima liječnika, nego bolesnima").

U dvadeset osmom poglavlju "O onima koji se unatoč češćim opomenama ne popravljaju" u retku 1 nalazimo na indirektnu poveznicu s Mt 19,26 ("A Isus upre u njih pogled pa im reče: 'Ljudima je to nemoguće, ali Bogu je sve moguće'").

U poglavlju trideset i jedan "Kakav treba biti samostanski opskrbnik" u retku 16 nalazi se direktan, ali djelomičan citat prema 18,6 ("Onomu, naprotiv, tko bi sablaznio jednoga od ovih najmanjih što vjeruju u mene bilo bi bolje da mu se o vrat objesi mlinski kamen pa da potone u dubinu morsku"). Autor Pravila koristi samo prvi dio retka: "...Onomu, naprotiv, tko bi sablaznio jednoga od ovih najmanjih...".

U trideset šestom poglavlju "O bolesnoj braći" u retcima 2 i 3 nalaze se dva mjesta iz Matejeva evanđelja. Autor Pravila koristi ih na direktan način: Mt 25,36 i Mt 25,40 ("Bijah bolestan i pohodiste me" i: "Što god učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste").

U pedeset drugom poglavlju "Samostanska bogomolja" u retku 3 nalazi se poveznica s Mt 6,5-8 ("Tako i kad molite, ne budite kao licemjeri. Vole moliti stojeći u sinagogama i na raskrižjima ulica da se pokažu ljudima. Zaista, kažem vam, primili su svoju plaću. Ti, naprotiv, kad moliš, uđi u svoju sobu, zatvori vrata i pomoli se svomu Ocu, koji je u skrovitosti. I Otac tvoj, koji vidi u skrovitosti, uzvratit će ti. Kad molite, ne blebećite kao pogani. Misle da će s mnoštva riječi biti uslišani. Ne nalikujte na njih. Ta zna vaš Otac što vam treba i prije negoli ga zaištete").

U pedeset trećem poglavlju "Kako se primaju gosti" nalaze se u retcima 1,7 i 15 dva mjesta iz Matejeva evanđelja Mt 25,35; 28,9 od toga Mt 25,35 zapisan je kao citat ("Gost bijah i primiste me") te

aludiranje ("Kad eto im Isusa u susret! Reče im: 'Zdravo!' One polete k njemu, obujme mu noge i ničice mu se poklone").

U pedeset osmom poglavlju "Postupak kod primanja braće" u retcima 6, 8 i 16 nalazimo tri mjesta iz Matejeva evanđelja. To su neizravni biblijski tekstovi: Mt 18,15 ("Pogriješi li tvoj brat, idi i pokaraj ga nasamo"). Mt 7,14 ("O kako su uska vrata i tijesan put koji vodi u Život i malo ih je koji ga nalaze!"). Mt 11,29-30 ("Uzmite jaram moj na sebe, učite se od mene jer sam krotka i ponizna srca i naći ćete spokoj dušama svojim. Uistinu, jaram je moj sladak i breme moje lako").

U šezdesetom poglavlju "O svećenicima koji bi željeli biti u samostanu" u retku 4 nalazi se jedan citat iz Mt 26,50 ("A Isus mu reče: Prijatelju, zašto ti ovdje?").

U šezdeset prvom poglavlju "Primanje stranih monaha" u retku 14 nalazi se doslovan citat iz Mt 7,12 ("Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima").

U šezdeset četvrtom poglavlju "Izbor opata" retcima 9 i 22 nalaze se dvije poveznice: Prva je indirektna Mt 13,52 ("A on će im: Stoga svaki pismoznanc upućen u kraljevstvo nebesko sličan je čovjeku domaćinu koji iz svoje riznice iznosi novo i staro"); druga je doslovan citat (Mt 24,47 "Zaista, kažem vam, postavit će ga nad svim imanjem svojim").

U sedamdesetom poglavlju "Neka se nitko ne usudi drugoga samovoljno udarati" u retku 7 nalazimo doslovan citat Mt 7,12 ("Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima. To je, doista, Zakon i Proroci").

U sedamdeset drugom poglavlju "Dobra revnost koju monasi moraju imati" u retku 2 nalazi se indirektna parafraza Mt 7,13-14 ("Uđite na uska vrata! Jer široka su vrata i prostran put koji vodi u propast i mnogo ih je koji njime idu. O kako su uska vrata i tijesan put koji vodi u Život i malo ih je koji ga nalaze").

U posljednjem sedamdeset trećem poglavlju "Ovo Pravilo sadrži sve što je potrebno za savršeno" u retku 1 nalazi se posljednja parafraza prema Mt 3,15 ("Ali mu Isus odgovori: 'Pusti sada! Ta dolikuje nam da tako ispunimo svu pravednost!'").

Zaključujući ovu cjelinu, primjećujemo da se evanđelje po Mateju vrlo često spominje u benediktinskom Pravilu. Pojedini citati navedeni su u cjelini ili pak djelomično. Na drugim mjestima autor Pravila služio se pojedinim mjestima iz Matejeva evanđelja, ali isključivo je parafrazirao na sebi potreban način prilagođavajući tekstu Pravila. Mjesta gdje je učinjen taj zahvat povezuju se sa suživotom monaha.

Kategorizacija odabranih citata i aluzija svodi se na unutarnju povezanost između monaha u benediktinskoj zajednici. Riječ je o međuljudskim relacijama koje Isus traži od svojih učenika. Citati postaju upute kako živjeti unutar zajednice.

Najviše citata ili parafraza autor Pravila preuzima iz petog i sedmog poglavlja Matejeva evanđelja. Autor Pravila citira 15 puta (bez ponavljanja evanđeoskih redaka) retke iz 5, 6 te 7 poglavlja. Cjelokupna slika pokazuje da na 85 mjesta direktnih ili parafraziranih redaka 15 (bez ponavljanja) pripada na poglavlja od 5 do 7. Svi tekstovi su preuzeti iz Isusova "Govora na gori". Treba također spomenuti da se na više mjesta u Pravilu pojavljuju redci iz 25 poglavlja Matejeva evanđelja, a točnije redci 31-46 koje opisuju "Posljednji sud". Nameće se pitanje zašto autor Pravila najčešće koristi upravo te retke?

3. ISUSOV GOVOR NA GORI I PRAVILO

Isusov Govor na gori je ključan u cijelom Pravilu. No, on se proširuje i na upute koje je Isus izgovorio svojim učenicima, odnosno Crkvi. Isusov Govor na gori u Matejevu evanđelju sačinjavaju redci: 5,1-7,29. Isusov Govor na gori obuhvaća: *blaženstva* (5,1-12) te poznatih šest antiteza koje počinju izričajem "Čuli ste da je rečeno... a ja vam kažem" (Mt 5,23; 5,28; 5,31; 5,33; 5,38; 5,43). Unutar tih antiteza Isus govori o zabrani srdžbe, preljuba, rastave braka, zakletve, osvete i o zapovijedi ljubavi prema neprijateljima. U antitezama Matej je pokušavao objasniti Isusova osnovna načela ponašanja prema drugome.¹⁷

Matej je u svoju kompoziciju evanđelja uz kristološku crtu utkao i brojne ekleziološke niti. On uvodi naziv *εκκλησία* - Crkva (Mt 16,18; 18,17). Crkva je univerzalna Mesije Isusa, ona je i zajednica pozvanih vjernika (*λαός*).¹⁸ To je zajednica onih koji ne dolaze iz Izraelskog naroda, nego su povjerovali da je Isus obećani Mesija. U Crkvi nastaje novi Mojsijev zakon, koji objavljuje utemeljitelj Crkve, Isus Krist. Novitet zakona sazdan je u ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Novi zakon prekoračuje židovsku kazuistiku. Isus je dovršio Mojsijev zakon (Mt 5, 17) postavljajući nova pravila svojim učenicima.

Dok blaženstva su svojevrsnom nagradom Božje Providnosti (Mt 5,3-12), Isusove upute koje slijede (Mt 5,13-7,28) nisu obojane formom obaveza prema Bogu. One više reguliraju odnos između

¹⁷ Usp. Božo Lujčić, *Kratki uvod u novozačetnu poruku*, Zagreb, 2006., 96.

¹⁸ Usp. Ivan Dugandžić, *Biblijska teologija Novoga zavjeta*, Zagreb, 2004., 73.

ljudi na putu savršenstva i svetosti. Treba istaknuti i činjenicu da je Isus progovorio svima koji su sami htjeli postati njegovi učenici.¹⁹ Prema tome, življenje prema Isusovim načelima ostaje u slobodnoj odluci svakoga tko je odlučio poći za Isusom.

Nadalje, svi drugi redci iz Matejeva evanđelja ističu odnos između ljudi koji su krenuli za Isusom i tako su postali njegova Crkva. Riječ je o jednom radikalnom pogledu na Evanđelje koje se pretače u svakodnevni monaški život. Dakako, članovi zajednice u kojoj nastaje Evanđelje po Mateju izloženi su mnogim vanjskim, ali i unutarnjim iskušenjima.²⁰ Suživot u zajedništvu uvijek je izazovan. Tko zna, možda čak i teži nego vanjska iskušenja?

Isusova načela postala su svojevrsna formacija apostola i učenika. Tako se formira Crkva. Pravila za svakoga vrijede podjednako. Nije, dakle, čudo da je autor Pravila uzeo u obzir Matejeve riječi koje se tiču međuljudskih odnosa unutar Crkve. Kao što je nastajala Crkva pokrenuta Isusovim autoritetom, tako se Pravilo temelji i na određenim tekstovima iz Matejeva evanđelja. Članovi benediktinske zajednice poput Isusovih prvih učenika krenuli su se okupljati svojevolljno. Ulaskom u samostan preuzimali su na sebe i Pravilo, ali i Isusove upute izražene i u Matejevom evanđelju.

Čini mi se vrlo važnim skrenuti pozornosti i na činjenicu da govor o Isusovim učenicima iz Matejeva evanđelja podjednaki je govoru o monasima iz Pravila. Možemo reći da je učenik jednako monah iako svaki monah ne mora biti nužno monahom.

3.1. Isusova otvorena antropologija

Uzimajući u obzir isključivo odlomak Mt 5,1-7,28 zapaža se posebnost Isusova govora usmjerenog prema Učenicima. U oko i u srce upadaju Isusove riječi izgovorene u okviru susreta na gori - prema Matejevu izvješću dok nas Luka informira o susretu Isusa s učenicima na ravnom (usp. Lk 6,20-23). Isus preuzima glavnu riječ jer dobro pozna što se događa u ljudskom srcu (usp. Iv 2,25). Posebnost Isusova Govora na gori otvara niz značajki njegove otvorene antropologije.²¹ To je stav Učitelja prema učeniku. Nova antro-

¹⁹ Usp. Józef Ho merski, *Ewangelia według św. Mateusza*, Poznan-Warszawa 1979., 129.

²⁰ Usp. Adalbert Rebić, *Blaženstva*, Zagreb, 1996., 12.

²¹ Otvorena antropologija Isusa iz Nazareta vrlo je zanimljiva kao obrada višeslojne mogućnosti sagledavanja Mesije koji unosi potpunu novu dimenziju u svijet. Antropološka novost će pretpostavljati i novog čovjeka. Štoviše, i novo rođenje na putu k spasenju. Iznimni doprinos istraživanju Isusove otvorene antropologije

pologija je začinjena ljubavlju. Štoviše ona se sazda je na ljubavi i potaknuta je ljubavlju Boga prema čovjeku. Prema tome, Isus ne zahtjeva ništa nemoguće od svojih učenika. On nikoga ne odbacuje, nego ide ususret ljudima bez obzira na to kakvi su oni. To ukazuje na široku teološku i antropološku podlogu:²² "Božje stvariteljsko djelo u kojem se nalaze svi ljudi bez obzira kakvi bili. Oni su Božja stvorenja, grešni, ograničeni, slabi, ali utoliko više trebaju Božju ljubav kao konkretnu skrb i ljubav koja ih jedina može spasiti."²³

Zaključno može se reći da ni sveti Benedikt nije ništa zahtijevao od svojih učenika što ne bi bilo moguće u hodu za Isusom kroz konkretni izraz redovništva. Njegove zahtjeve prvenstveno je on sam živio. No, prije svega Benedikt je na osobnoj razini živio Isusove postulate koje ćemo nazvati novom otvorenom antropologijom.

4. LIK MONAHA

Otvorena antropologija omogućava sagledavanje drugoga čovjeka na način na koji je Isus gledao ljude. Lik monaha, koje je kristaliziralo Pravilo postaje svojevrsnim zrcaljenjem Matejeva evanđelja. Sagledavanje lika monaha benediktinske zajednice učiniti ćemo kroz sintezu povijesti učinaka Pravila u odnosu na Matejevo evanđelje. Uzet ćemo u obzir tekstove koji određuju međuljudski, odnosno međubratski odnos unutar benediktinskih zajednica.

4.1. Mudar

U Proslavu, u redcima 33, 34 nalazi se doslovan citat Matejeva evanđelja 7,24-25 "Stoga, tko god sluša ove moje riječi i izvršava ih, bit će kao mudar čovjek koji sagradi kuću na stijeni. Zapljušti kiša, navale bujice, duhnu vjetrovi i sruče se na tu kuću, ali ona ne pada. Jer – utemeljena je na stijeni."

Autor pravila oslikava svojeg učenika, odnosno monaha kao mudrog čovjeka koji živi od Božje riječi. Osobni kao i redovnički život gradi na Isusovim postulatima nove otvorene antropologije istaknutim u Mt 5-7. "Tko sluša Gospodina, osobito Propovijed na gori, stoji na čvrstom temelju."²⁴ Dakako, stijena je sam Isus Krist (usp. 1 Kor 3,11). S lakoćom možemo prepoznati i aluzije do

prema ljudima ima Božo Lujić. Naslov je nastao tijekom istraživanja i oblikovanja predavanja. Usp. Božo Lujić, *Isusova otvorena antropologija*, Zagreb, 2005., 7.

²² Usp. Arkadiusz Krasicki, Novo rođenje odozgor Iv 3,1-12 u kontekstu Isusove otvorene antropologije, *Bogoslovska smotra*, 90 (2020.), 2, 361.

²³ Božo Lujić, *Isusova otvorena antropologija*, 430.

²⁴ G. Holzherr, *Uvod u kršćanski život, Komentar Pravila sv. Benedikta*, 63.

mudrosnu književnost Staroga Zavjeta: Izr 12,7 i 14,11. Mudrost je u tome da čovjek može riječ pretakati u djela.²⁵ Autor Pravila daje na znanje da će svaki monah, koji je samovoljno krenuo na put redovništva, postat mudar u Isusu Kristu. Mudrost, koja je Božji dar, dozvoljava stvarati zdravo zajedništvo na osobnom kao i na zajedničkom području. Načela otvorene antropologije ukazuju na milost izgradnje osobe i zajednice u mudrosti. Mudrost Isusovih riječi mora izazvati monaško promišljanje zbog Božje riječi. To divljenje bi se trebalo rasprostrijeti na zajedništvo i svakodnevni rad. "Sada Krist šuteći očekuje našu reakciju. Iz dana u dan on nas iščekuje, u molitvi, u radu, u ispunjavanju dužnosti."²⁶

4.2. Ne smije biti sudac bratu/sestri

U drugom poglavlju "Kakav treba biti opat", u retku 14 nalazi se kompilacija citata iz Psalma 50 uz Matejevo evanđelje 7,3 "Što gledaš trun u oku brata svojega, a brvna u oku svome ne opažaš?". Redak 35 donosi također izravni citat Mt 6,33 "Tražite stoga najprije Kraljevstvo i pravednost njegovu, a sve će vam se ostalo dodati." Ovim stavom Isus upozorava na sljepoću svakog čovjeka koji podiže sudačku ruku na svojega brata. Sljepoća se rađa na temelju vlastite pogreške i postaje krivim stavom. Isusovo upozorenje upućeno je također i svim vrstama licemjerja.²⁷

Opat je poput "Učitelja", on zastupa Krista. Benedikt sam sebi nameće evanđeoski stav koji će zahtijevati od svoje braće. Ističe se kako se opat, po Isusovim riječima, mora priklanirati određenom karakteru svojega brata, odnosno svoje sestre.²⁸ Isus pristupa svakome. Nikoga ne izbjegava. Ne provjerava njegovo "čistunstvo".²⁹ Prema tome, i učitelj, ali i učenik neka "Traže stoga najprije Kraljevstvo i pravednost njegovu, a sve će im se ostalo dodati" (Mt 6,33).

4.3. Pozvan je ljubiti brata/sestru svoga - odbaciti gnjev i uznositost

Četvrto poglavlje "Pomagala za dobra djela" obiluje Matejevim sadržajem. Nisu to direktni citati, nego evanđeoski materijal koji je poslužio u formiranju Pravila. U retku 22 nalazi se aluzija na Mt

²⁵ Usp. Curtis Mitch, Edward SRI, *The Gospel of Matthew*, Michigan, 2010., 122.

²⁶ G. Holzherr, *Uvod u kršćanski život, Komentar Pravila sv. Benedikta*, 63.

²⁷ Usp. R. T. France, *Evanđelje po Mateju*, 148.

²⁸ Usp. G. Holzherr, *Uvod u kršćanski život, Komentar Pravila sv. Benedikta*, 92.

²⁹ Usp. Arkadiusz Krasicki *Novo rođenje odozgor Iv 3,1-12 u kontekstu Isusove otvorene antropologije*, 360.

5,22 "A ja vam kažem: Svaki koji se srđi na brata svoga bit će podvrgnut sudu. A tko bratu rekne 'Glupane!', bit će podvrgnut Vijeću. A tko reče: 'Luđače!', bit će podvrgnut ognju paklenomu").

Isus nalaže novom čovjeku - učeniku da odbaci gnjev koji je izazvao njegov brat. Riječ je o sudskom procesu u koji ne ulazi svaki gnjev. Stroga kazna će dosegnuti svakoga tko svoga brata/sestru naziva pogrđnim imenima.³⁰ Povezanost s Kristom rađa plodovima Duha Svetoga. Prema tome, nespojivi su agresivnost, gnjev, laž s Duhom Svetim. Srce monaha bi trebalo biti otvoreno za ljubav i istinu.³¹

Također u retku 33 smještena je aluzija prema Mt 5,10 "Blago progonjenima zbog pravednosti: njihovo je kraljevstvo nebesko!". Riječ je o progonstvu zbog pravednosti. To je stav koji je živio Isus. Isusovi su učenici prisiljeni iskusiti progonstva poput proroka.³² Monasi su pozvani odbaciti od sebe nasilje jer nasilje dozivlje nasilje. Nepravda rađa drugom nepravdom. Učenik se ne uključuje u te mehanizme.³³

Posljednja aluzija na Mt 5,44 se nalazi u retku 72 "A ja vam kažem: Ljubite neprijatelje, molite za one koji vas progone". Benedikt od svoje braće zahtijeva ljubav, ona je najjače oružje protiv svih uznositosti i oholosti koje često uzrokuju napetost. Ljubav neprijatelja, pa čak i unutar zajedništva postaje najjačim oružjem protiv zla.³⁴

4.4. Ustrajan

U petom poglavlju "O poslušnosti" u retku 11 spominje samo jedan indirektni citat iz Mt 7,14 "O kako su uska vrata i tijesan put koji vodi u Život i malo ih je koji ga nalaze." Ovo je poziv na ustrajnost jer biti Isusov učenik ne znači proći kroz život bez muke i iskušenja.³⁵ S druge strane, na tom putu ne će nikada biti gomile sljedbenika jer je povezan s teškom odlukom.³⁶ Benedikt daje naznake da cenobit može živjeti sam ili u zajednici prema vlastitom nahodjenju, a ljubav sve će nedostatke uskog puta nadvladati.³⁷

³⁰ Usp. Kazimierz Romaniuk, *Komentarz Praltyczny do Nowego Testamentu*, Poznań - Kraków, 1999., 34

³¹ Usp. G. Holzherr, *Uvod u kršćanski život, Komentar Pravila sv. Benedikta*, 111.

³² Usp. Giuliano Vigini, *Ewangelie i Dzieje apostołskie*, Lublin, 2000., 54.

³³ Usp. G. Holzherr, *Uvod u kršćanski život, Komentar Pravila sv. Benedikta*, 112.

³⁴ Usp. *Isto*, 121.

³⁵ Usp. K. Romaniuk, *Komentarz Praltyczny do Nowego Testamentu*, 46.

³⁶ Usp. R. T. France, *Evandjelje po Mateju*, Daruvar, 152.

³⁷ Usp. G. Holzherr, *Uvod u kršćanski život, Komentar Pravila sv. Benedikta*, 131.

4.5. Jak je u prihvaćanju tereta, izdržljiv i strpljiv u samostanu

U sedmom poglavlju, u retku 42 aluzija na Mt 5,39-41 "A ja vam kažem: Ne opirite se Zlomu! Naprotiv, pljusne li te tko po desnom obrazu, okreni mu i drugi. Onomu tko bi se htio s tobom parničiti da bi se domogao tvoje donje haljine prepusti i gornju. Ako te tko prisili jednu milju, pođi s njim dvije." "Ne operite se zlu" može se prevesti kao "ne osvećujte se". To uključuje pristanak na pokoravanje. To je i Isusov stav.³⁸ Komentatori Pravila često na ovom mjestu uspoređuju monaha sa mučnikom koji je nadahnut Duhom Svetim.³⁹

4.6. Spreman je oprostiti uvrede

U trinaestom poglavlju "Kako se Jutarnja obavlja u obične dane" nalazimo dva mjesta koji se sastoje od molitve *Gospodnje*: redci 13 i 14 prema Mt 6,12.13 "I otpusti nam duge naše kako i mi otpustismo dužnicima svojim! I ne uvedi nas u napast, nego izbavi nas od Zloga!" To je stav svakog kršćanina koji se obraća svome Ocu.⁴⁰

4.7. Molitelj

U dvadesetom poglavlju "O smjernosti kod molitve" u retku 18 nalazi se indirektna povezanost s Mt 6,7 "Kad molite, ne blebečite kao pogani. Misle da će s mnoštva riječi biti uslišani." Molitva nema ništa zajedničko s formalnim zazivanjem ili ispraznim bakanjem. Važna je kakvoća (hebr. batel), a ne količina govora. Bog ne odgovara na mnoštvo riječi, nego na stav molitvena pouzdanja.⁴¹ Prema tome, dok moli iskreno i s ljubavlju, molitelj grli noge prisutnome Kristu. Monah je duhom svjestan da razgovara s Bogom. U molitvi vrlo je važna čistoća srca koja je sloboda od rastresajućih misli.⁴²

4.8. Skrbi za bolesnu braću

U trideset šestom poglavlju "O bolesnoj braći" u retku 2 i 3 spominju se dva mjesta iz Matejeva evanđelja. Autor Pravila koristi ih na direktan način: Mt 25,36 i Mt 25,40. "Bijah bolestan i pohodiste me" i: "Što god učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni

³⁸ Usp. R. T. France, *Evanđelje po Mateju*, 130.

³⁹ Usp. G. Holzherr, *Uvod u kršćanski život, Komentar Pravila sv. Benedikta*, 164.

⁴⁰ Usp. C. Mitch, Edward SRI, *The Gospel of Matthew*, 107.

⁴¹ Usp. R. T. France, *Evanđelje po Mateju*, 138.

⁴² Usp. G. Holzherr, *Uvod u kršćanski život, Komentar Pravila sv. Benedikta*, 217.

učiniste.” Isusove riječi kao normativ reguliraju odnose među ljudima kada su bolesni ili odbačeni. Takva se situacija može dogoditi i u zajednici. Uglavnom, svako dobro djelo koje je učinjeno prema bratu/sestri, učinjeno je prema Gospodinu.⁴³ Izgleda da se Benedikt na ovom mjestu nadahnjuje mislima sv. Bazilija o skrbi za bolesnike. Poziva na službu bolesnoj braći s jednakom ljubavlju kao prema Gospodinu.⁴⁴

4.9. Da se drži “zlatnog pravila”

U šezdeset prvom poglavlju “Primanje stranih monaha” nalazi se doslovan citat iz Mt 7,12 “Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima.” Isus od svojih učenika u “Besjedi na gori” (pogl. 5, 6 i 7) traži veću pravednost nego što je bila pravednost farizeja. Ona izražava Isusovu misiju ispunjenja Zakona i Proroka.⁴⁵ Benedikt koristi “zlatno pravilo” u odnosu na stranu braću. Iako i njih treba dobro provjeriti, ipak ostaju dobro primljeni.⁴⁶ To pokazuje također da u Crkvi nema stranaca.

ZAKLJUČAK

Pravila benediktinske obitelji koriste obilato biblijske tekstove. Sveti Benedikt nije imao na umu stvoriti novo ili posve originalno djelo. Nakana Pravila bila je odrediti asketski nauk za monahe i običaje u samostanu u kojem živi i koje je osnovao. Pravilo se potpuno temelji na biblijskim citatima i parafrazama.

Monasi, poput apostola, slušaju Isusove riječi. Slijede nauk Krista. Ostavljaju sve i prate svoga Učitelja. Na jedan način zajednica, koja se okuplja u benediktinskoj zajednici, slična je značajkama nastajanja i Matejeve zajednice, odnosno Crkve. Autor Pravila slijedi dosljednost i radikalnost te zajednice prema Božjoj riječi. Božja riječ za svakoga monaha postaje svakodnevnom hranom.

Analiza i sinteza Pravila dokazuje kako najviše citata, direktnih ili indirektnih, pripada Matejevu evanđelju, time se potvrđuje naša teza da se lik monaha/učenika u benediktinskom Pravilu potpuno podudara s Isusovim nacrtom Crkve koje opisuje Matej u evanđelju.

⁴³ Usp. G. Vigini, *Ewangelie i Dzieje apostolskie*, 150.

⁴⁴ Usp. G. Holzherr, *Uvod u kršćanski život, Komentar Pravila sv. Benedikta*, 279.

⁴⁵ Usp. R. T. France, *Evanđelje po Mateju*, 151.

⁴⁶ Usp. G. Holzherr, *Uvod u kršćanski život, Komentar Pravila sv. Benedikta*, 404.

Osobito važnim su tri poglavlja Matejeva evanđelja što smo ustanovili pregledom sadržaja Pravila. To su 5, 6 i 7 poglavlje. Suženje spektra Matejeva spisa temeljem najviše ponavljajućih citata, dopustilo je bolji pregled teksta te konstataciju lika monaha u Pravilu i Evanđelju.

Došli smo također do zaključka da se posebnost Isusova "Govora na gori" kao i razvijenih antiteza zrcali u Pravilu. Prema tome, može se spomenuti na ovom mjestu i Isusova otvorena antropologija. Sveti Benedikt nadvremenski prekoračuje prostor vremena svojom duhovnošću. Prema načelima otvorene Isusove antropologije stvara evanđeoski lik monaha. Pravilo ima u sebi nadahnuti svetopisamski tekst te uvodi posebnu jakost korelacije evanđelja, prošlosti i sadašnjosti. Upravo lik monaha je takav kako to želi sam Isus.

Posebnost i nadvremenitost Pravila je utoliko istinita, ukoliko sadrži ove svetopisamske tekstove. U ovom slučaju oni su obilati. Svako poglavlje Pravila moglo bi se promatrati pod vidom različitih biblijskih tema.

QUOTATIONS AND REFERENCES TO THE GOSPEL
OF MATTHEW IN THE BENEDICTINE RULE IN RELATION
TO THE CHARACTER OF THE MONK

Summary

The article presents a research of the Benedictine Rule under the light of biblical texts. The Gospel of Matthew forms the backbone of the Rule. Most texts come from 5 - 7 chapters. These chapters are known as Jesus' "Speech on the Mount" or the "Magna Charta" of the New Testament. The texts from the mentioned chapters determine the status of Jesus' disciples in the Congregation. The Rule also constitutes a certain synthesis of biblical anthropology, supporting its principles with direct and indirect references from the Gospel. This is proof of the Founder's desire that monastic spiritual life should be based exclusively on the words of Jesus. The research of the Rule under the light of the Gospel texts proved to be a great contribution to the Benedictine community as well.

Key words: Jesus, Matthew's Gospel, Rule, Benedict, disciple